

Ulus-Devletin Bağımlılık İlişkileri Açısından Toplumsal İşlevi ve Türkiye

Yrd. Doç. Dr. Kemal ER
İstanbul Gelişim Üniversitesi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
kemaler@hotmail.com

Özet

Devletlerin yönetimi, üretim ilişkileri ve sermaye sistemleri ile aynı paralelde bir gelişim göstermektedir. Aynı sebepten dolayı, üretim ilişkileri ve sermaye sistemleri kapitalist mantıkta gerçekleşen emperyalist amaçlara da uygun düşmektedir. Gelişmiş devletler kendi çıkarları açısından dünya ticaretini yönetmek, tüm dünyayı isteklerine göre şekillendirmek istemektedirler. Böylece devreye, az gelişmiş devletlerin karşı duruşlarını önlemek için, etnik ve dini ayrımcılığın pekiştirilmesi ve küreselleşme başta olmak üzere çeşitli senaryolar konulmaktadır. Söz konusu senaryolar, bağımlılık ilişkileri çerçevesinde, ulus-devletin toplumsal işlevinin değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. O nedenle, bu makalede, ulus-devletin bağımlılık ilişkileri açısından toplumsal işlevi, Türkiye'yi de kapsayacak şekilde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: **Ulus-Devlet, Bağımlılık Teorileri, Az gelişme, Kapitalizm, Emperyalizm**

The Social Function of The Nation State In Terms of Dependency Relationships and Turkey

Abstract

Administration of states shows development in the same line as production relationships and capital systems. For the same reason, the relations of production and capital systems are suitable for imperialist purposes which is materialized by capitalist logic. Developed states want to manage world trade with their own interests and form the entire world according to their visions. Consequently various scenarios, especially strengthening of the ethnic and religious discrimination and the globalization, are put into practice in order to prevent resistance of underdeveloped states. The scenarios require the evaluation of social function of the nation-state in terms of dependency relationships. For this reason, in this article, the social function of the nation-state is explained in terms of the dependency relationships by incorporating Turkey in to the analysis.

Key Words: Nation-State, Dependency Theories, Underdevelopment, Capitalism, Imperialism

Jel Classification code: F50, F54, F59, Z130

GİRİŞ

Siyaset, ekonomi, kültür vb. her ne varsa üretim ve bölüşüm sistemi tarafından dönüştürülmektedir.¹ Bu dönüştürmenin gerçekleştirilme aşamasında toplumlar başlangıçta gerekli değişimlere hazır olamamaktadır. Oysa ekonomik sistem gerekli değişimlerin en kısa bir zaman diliminde gerçekleşmesini talep etmektedir. Dolayısıyla burada devreye kurgu girmekte, başta siyasetçiler olmak üzere, yeni sistemin fikir babaları beklenen rollerini oynamaya başlamaktadır. Bunun sonucunda ise, endüstrileşmenin sonucu olarak, geniş aileden çekirdek aileye geçilmesi; teokratik devlet düzenlerinden laik demokratik düzenlere geçilmesi; bireyciliği öne çıkartan kültürel değişimlerin desteklenmesi örneklerinde olduğu gibi, kurgudan beklenenler yerine gelmeye başlamaktadır.

Üretim ilişkileri, sermaye sistemi ile git gide daha da iç içe geçerek, tarım toplumundan başlayarak biriktirme üzerine kurulmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte ise, yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu gelinen aşama, eskisine oranla çok daha kurgusal bir temele oturmaktadır. Çünkü uluslararası boyutta gelişme olanaklarına sahip olan sermaye, kapitalist mantığın daha çok birikim temelinde hedeflerine ulaşabilmesi için, ekonomiden siyasete, kültüre dönüşüme uğratılmaktadır. Zamanımızda ulus-devlet; “küreselleşme”, “yenidünya düzeni”, “sanayi ötesi toplum”, “kapitalizm sonrası toplum”, “post-modernizm” vb. açınımlarla da ilişkilendirilerek tartışılmaktadır.

Çağımızda, her ne kadar bazı düşünürler tarafından kapitalizm sonrası yeni bir toplumsal aşamaya gelindiği şeklinde iddialar ileri sürülse de, yeni olduğu varsayılan dönemde de, sermaye sisteminin mantığında pek fazla bir değişim olmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda, sermaye sisteminin yeni istekleri doğrultusunda, küreselleşmenin kurgulayıcısının da kapitalizm olduğu görülmektedir. Yine, küreselleşmenin meydana getirdiği etkiler ekonomik dönüşüm bağlantısı ile düşünüldüğünde, ekonomik küreselleşme; üretim, dağıtım, finans, yönetim vb. konularla bir arada bulunmaktadır. Dünyada yer alan ulusal ekonomiler, günümüzde, daha önceki tarihlerle karşılaştırıldığında çok daha fazla birbirine bağlantılı bulunmaktadır (Sorensen’den aktaran, Hay ve diğ., 2006: 8). Dolayısıyla bu gün gelinen aşamada, dünyadaki sermaye sisteminin mantığının etkisini daha da artırarak, ulus-devletler üzerinde baskı kurduğu anlaşılmaktadır. Ulus-devlete az gelişmiş ülkeler açısından bakmakla, gelişmiş ülkeler açısından bakmak arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma içinde de incelendiği gibi, gelişmiş devletlerin çıkarlarına olanlar az gelişmiş ülkelerin çıkarlarına değildir.

Buradaki çalışmada, ulus-devlete az gelişmiş devletlerin çıkarları açısından bakılmaya çalışılmaktadır. Konuyu yeterli düzeyde analiz edebilmek için ise,

---

¹ Konuyla ilgili olarak Williams, “Endüstri”, “Demokrasi”, “Sınıf”, “Sanat” ve “Kültür” arasındaki ilişkileri, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki önde gelen akımları ve düşünürleri karşılaştırarak toplumsal açıdan incelemektedir. Buradaki karşılaştırma incelendiğinde de, üretim ilişkilerinde değişimin etkisiyle endüstrileşmenin ortaya çıkardığı ilişkilerde görüldüğü gibi, tarihsel gelişmelerin toplumsal sistem üzerinde önemli etki yarattığı görülmektedir (Williams, 1983: 295-338).

İlgili başlıklar altında öncelikle ulus-devlete gelinen aşamadaki tarihsel süreçte önemli bir yeri olan “biz duygusu”nun oluşturulması üzerinde durulmaktadır. Daha sonra ekonomik temel dikkate alınarak, kapitalizm ve emperyalizmin bağımlılık ilişkileri açısından etkisi değerlendirilmekte; devamında bağımlılık ile ilgili teorilere de atıfta bulunularak, bağımlılık ilişkileri açısından ulus-devlet incelenmekte; bir diğer başlıkta da Türkiye açısından duruma da dikkat çekilerek araştırma sonucu elde edilen bilgiler sonuç bölümünde yorumlanmaktadır.

Makalede üzerinde durulan bir konu da ulus-devlet kurgulamasıdır. Ulus-devlet kurgulamasına değinilmesinin sebebi, çalışmada da vurgulandığı gibi, ekonomik sistemi destekleyen güçlerin zamanın ekonomik, siyasi, ticari, sosyal, teknolojik vb. koşullarına göre, bekledikleri şartlar hazır olmadığından; önce hazır olmayan bir ekonomik sistemi, bir siyasi yönetim şeklini kurgulamalarına, daha sonraki aşamada ise kurgunun somut varlığa dönüştürülmesine dikkat çekilmek istenmesindedir.

Bu makalede, literatür taraması yöntemi kullanılmış, elde edilen bilgiler eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilerek yorumlanmıştır. Burada yazılanlardan yola çıkılarak çalışmanın amacı, ulus-devletin bağımlılık ilişkileri kapsamında değerlendirilerek, toplumsal açıdan işlevsel olup olmadığının incelenmesidir. Amaç doğrultusunda, elde edilen bilgilerin yorumlanması da, zamanımızın koşulları dikkate alınarak, ulus-devletin korunmasının bağımlılık ilişkileri dikkate alındığında toplumsal açıdan işlevsel olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal açıdan işlevsel olmasında ise, tüm nüfus yanında, o ulus-devlette yaşayan vatandaşların ağırlıklı çoğunluğunun çıkarları, asgari geçim olanakları, beslenme, sağlık, eğitim, sosyal olanaklardan yararlanma vb. dikkate alınmaktadır. Bu durum doğal bir sonuç olarak da algılanabilir. Bir ülkenin gelir kaynaklarının diğer ülkelere oranla azalması, tüm nüfusun yaşama olanaklarını kısıtlar ancak, bu durumdan zaten kısıtlı olanakları bulunan toplumsal tabakalar daha çok etkilenir. Konuyla ilgili somut bir bilgi içermesi açısından örnek olarak, 2009 yılı İnsani Gelişim Raporu'nun parçası olarak yayımlanan İnsani Gelişim Endeksi'ne (İGE) göre, son 25 sene değerlendirildiğinde birçok alanda ilerleme kaydedilmiştir. Buna rağmen, ortalama yaşam süresi, okuryazarlık, okullaşma ve kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ölçülerini birleştiren ve refah düzeyinin özet bir göstergesi olan endekte, zengin ve yoksul ülkelerde refah düzeyleri arasındaki uçurumun hâlâ kabul edilemez durumda olduğu görülmektedir (UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni, 2009).

Yine makalede odaklanılan konu, ulus-devlet ve bağımlılık ilişkileri açısından toplumsal işlev olduğundan, bağımlılık ilişkilerini açıklaması açısından, kısaca, kapitalizmin mantığı ve gelişmesi, azgelişme, emperyalizm, kültür emperyalizmi vb. açınımlara da yer verilmiştir. Ancak burada sözü geçen konular, araştırmada asıl üzerinde durulması beklenen bağımlılık ilişkilerinin daha anlaşılır duruma getirilmesi için olduğundan daha fazla detaylandırılmamaktadır.

Ulus-devlet, bağımlılık ilişkileri, yine yakın konular olarak küreselleşme vb. konularda birçok çalışma bulunmaktadır. Buradaki makalenin bir önemi ise,

ulus-devletin bağımlılık ilişkileri bağlamında Türkiye'ye de yer vererek toplumsal işlev açısından değerlendirilmesindedir. Araştırmanın bir diğer önemi ise, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan “etnik köken” iddiası temelli sıkıntılarıyla da ilgili olmasındandır. Makalede söz konusu durum da açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış; uluslararası sermayenin ulus-devlet yapılanmasına yaptığı bölücü etki ve bunun da ülkede yaşayan halkın tamamına zarar vermesi durumu değerlendirilmek istenmiştir.

1. Ulus-Devlete Geline Aşamada Tarihsel Süreçte Biz Duygusunun Oluşması

“Ulusçuluk” hakkındaki incelemeler, akımın ifade ettiği anlam düşünüldüğünde, tarihsel köken açısından, biz duygusunun oluşmaya başlamasına kadar götürülmektedir. İlkel toplumlarda bir arazi parçasının bir grup insanca sahiplenilmesi ile çıkarlar bazında biz ve onlar duygusunun ortaya çıktığı; yapılan savaşlar sonucunda ödenen bedeller karşılığında, gruptaki üyelerin manevi bağlarını da geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Manevi bağlar, sahiplenilen yerlerin korunmaya çalışılmasında da oldukça işe yaramıştır. Zamanımızda da biz ve onlar ayrışması devam etmektedir. Örneğin, Armstrong, daha önce Barth tarafından ortaya atılmış, grupların kimliklerini kendilerine içkin özelliklerle değil de, diğerlerinden farklılaşma noktalarına dayanarak savlayan kuramı kendi düşüncelerine kaynak olarak görmektedir. Buna göre, toplumsal gruplar kendilerini grup içindeki benzerliklerini öne çıkararak değil, diğer grupların kendilerinden farklılıkları üzerinde vurgulama yaparak, dışlama yoluyla tanımlamak suretiyle oluşturmaktadır. Armstrong'a göre, farklılaşmada, göçebe toplum, yerleşik toplum, Müslümanlık, Hıristiyanlık ayrışmasının etkisi büyük olmuştur. Bu noktadan başlayarak, yeni kurgulamalar içerisinde radikal kopuşlar, farklı olanların kendi birliklerini kurmaları bahanesiyle gerçekleşmiştir (Erözden, 1997: 66–67).

Uluslaşma sürecinde biz duygusunu güçlendiren önemli bir konu da, yurttaşlığın gelişimiyle ilgilidir. Marshall ve Bottomore'a göre, yurttaşlık, tarihsel açıdan üç farklı eksenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu eksenler ise, sırasıyla, medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar olarak gelişim göstermiştir. Ona göre, medeni haklar: konuşma özgürlüğü, bireysel özgürlük, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü ve adalet hakkı gibi hak ve özgürlükler olarak sınıflanmaktadır. Siyasal haklar: siyasal karar alma süreciyle ilgilidir ve seçmen olarak da seçilen olarak da katılabilme hakkını ifade eder. Sosyal hakların kapsamında ise, yaşamılan toplumun standartları ölçüsünde sosyal güvenlik ve ekonomik refah gibi haklardan, çağdaş bir birey olarak yaşayabilme hakkına kadar olan haklar bulunmaktadır. Sosyal haklara örnek olarak, eğitim hakkı ve sosyal hizmetlerle ilgili toplumsal çalışmalar verilebilir (Marshall ve Bottomore, 2006: 6–18). Görüldüğü gibi, Marshall ve Bottomore, çalışmalarında yurttaşlığın tarihsel aşamaları nasıl geliştiği üzerinde durmuştur. Kolayca anlaşılacağı gibi, bu durum, “uluslaşma” süreci ile yakından ilişkilidir ve bireylerin bir ulus-devlet yapısıyla kendileri arasında maddi/ manevi bağlar oluşturması gibi bir toplumsal işlevi yerine getirmektedir. Söz konusu bağlar ise, yurttaşlığın gerçekleşebilmesi için toplumsal işlev bağlamında, insanların

kendi akıllarını kendilerinin kullanmasını; kendilerini ve toplumu ilgilendiren konulara ilgi duymalarını; dünyayı algılayışlarında akli merkeze almalarını; sosyal yaşamın her alanına katılmalarını gerekli kılmaktadır. Bütün bunlarda siyasal alandaki etkinliklerle ilişkili olduğuna göre, Touraine'in söyleyişiyle, "yurttaşlık düşüncesi herkesin siyasal sorumluluğunu bildirmektedir" (Touraine'den aktaran, Gündüz ve Gündüz, 2007: 3).

Yine, yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi; bu günkü kullandığımız manada "ulusçuluk" kavramının kullanılışı ile kapitalizmin gelişmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Kapitalizmin gelişebilmesi için, kurgudan beklenenler gereği, ulus-devlet içindeki birlik beraberliğin güçlendirilmesi ve biz duygusunun geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu amaca ulaşabilmek için de, kapitalizmin öznesi durumundaki büyük sermaye sahipleri, kendi faydalarını artırma, hep daha fazlasını isteme psikolojik davranışı içerisinde, doğaya, insana, üretim makinelerine ve değer üreten her şeye sahip olma arzusu ile hareket etmektedir. Dolayısıyla, kapitalizm, kurgulamasını da bu yönde geliştirerek, ekonomi, siyaset, kültür ve sanat dâhil her şeyi amacına ulaşmasını kolaylaştıracak yapılara dönüştürmekte; olanak bulduğunca, daha çok kazanmak uğruna, toplumsal kitleleri çok yoksul şartlara katlanmaya zorunlu bırakabilmektedir. Özbek'in Marx'ı düşünsel boyutta yorumlarken açıkladığı gibi, "...bir toplumsal biçimlenmede maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda düşünsel üretim araçlarını da ellerinde bulundurmaktadır" (Özbek, 2003: 72). Ve anlaşılacağı üzere, maddi üretim araçlarını elinde bulundururken, düşünsel üretim araçlarıyla, kendi çıkarları gereği yapması gerekenleri, toplumsal kültürü harekete geçirerek uygulamaktadır. Yine, Marksist bir açıdan biz duygusu, kurgunun gerçekleştirilmesinde, devlet oluşumu için, Abeles'in yorumuyla, "bir grubun hegemonyasını kitlelerin gözünde ortak çıkar sorununa dönüştüren yutturmacanın eleştirisi olarak ortaya çıkmaktadır" (1998: 91).

Kurgusunu mevcut payın en yükseğine göre ayarlamaya çalışan kapitalist devletlerdeki ruhun günümüzdeki şekli ise; uluslararası piyasayı kendi sermayesinin kontrolüne almak istemesi yönüyle açıklanabilir. Buradan kolayca varılabileceği gibi, sermayenin bu gün "globalleşme" olarak getirmeye çalıştığı, ticari sınırların kaldırılması türünden istekler, kapitalist sistemin kâr arzusunun bir parçasıdır ve çalışma içinde de incelendiği gibi; gelişmiş ülkelerin, yeterince gelişmemiş ülkeler üzerinde kurduğu baskıyla gerçekleşen bağımlılık ilişkileri paralelinde yürümektedir. Bir taraftan ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar kaldırılmaya çalışılırken, çalışma içerisinde de incelendiği gibi, aynı zamanda tüm ilişkiler en güçlü devletlerin çıkarlarına olacak şekilde kurgulanmaktadır. Bu durum, sözü geçen küreselleşmenin de, gelişmiş devletlerin çıkarlarını gözetken bir kurgu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

2. Kapitalizmin ve Emperyalizmin Bağımlılık İlişkileri Açısından İşleyişi

Kapitalizmin gelişmesine en önemli katkının, gelişen yeni düşünce, keşifler, rönesans, reformasyon gibi etkilerin yanında, teknolojik ilerlemelerin katkısıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle James Watt'ın 1765'de bulunduğu gelişmiş buhar makinesi, sermayenin makineleşme ile gücünü

artırmasında büyük katkı yapmıştır (Erkan, 1993: 4–14). Sanayide buhar makinesinin kullanılmaya başlamasıyla birlikte, fabrikaların iş hacminin arttığı, kullandığı daha az emeğe karşın gittikçe artan bir kapasite sergilediği bilinmektedir. Kapitalizmin krizini de oluşturan bu artık üründe, iç ihtiyaçtan fazlasının pazarlanması sorunu yeni pazarlar oluşturulması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Yeni toplum yapısı ise, gelişen toplumdaki güçlenen sınıfı daha da büyütme için ekonomik yapının gereği olan, işine yarayacak nitelikte bir eğitimi gerçekleştirerek, sistemle uyumlu kültürel ortamı kurmak zorundadır. Yine, sermaye sahiplerinin çıkarları doğrultusunda, kutsal ulusçuluk kavramını toplumda geliştirerek, türdeş, karşısında gördüğü yabancından kendini ayıran bir topluluk geliştirmelidir. Bu durumun bireysel boyutunda da, vatandaşlar kendilerine ben kimim sorusunu sormuşlar; kendileri gibi olanları, kendileri gibi olmayanları, kendilerine yakın buldukları insanları, uzak buldukları insanları sınıflamaya başlamışlardır. Yine aynı şekilde sosyal boyutta ise, bizim gibi olanlar, bizim gibi olmayanlar, bizim sevdiğimiz ya da sevmediklerimiz ayrımına gitmişlerdir (Sasaki, 2004: 74). Bunun Nazi örneğinde görülen biçiminde, Alman halkının önemli bir çoğunluğu “üstün ırk” ülküsüne inandırılmış ve bilindiği gibi Yahudi’ler soykırıma uğratılmıştır. Bu da göstermektedir ki, ulus-devletlerin varlıklarını korumak için oluşturmak istediği kültürel ortamlar, çok defa sermaye sisteminin de hedefleri doğrultusunda emperyalist çıkarlar için kullanılabilen ve insanlığa önemli zararlar verebilmektedir. Antisemitizm örneğinde, bu ötekini yok etme anlayışı o kadar ileri boyutlara varmıştır ki; “kurbanlar” yani Yahudiler, bizzat işbirliğine mecbur bırakılan Yahudi komitelerle işbirliği halinde yok oluşa sürüklenmiştir. Yahudiler önce konutları dâhil olmak üzere mal ve mülklerinden olmuş, bu durum akılcı bir yaklaşımla yerine getirilebilir olarak görüldüğünden mantığa büründürülmüştür. Gelişen aşamada ise, toplu yok edilişlerin birçoğu, yine kurbanların aklından faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. İşbirliği yapanların temel savunusu da, daha fazla hayatın yok olmasını önleme savunusu üzerine kurulmuştur (Bauman, 2007: 19–201).

Yine, tarihsel açıdan da, kapitalizme geline sürecin anlaşılması açısından, devletlerin güç olgusu ile yakınlığı bilinmektedir. Kallikles, devletin ortaya çıkışını şöyle açıklamaktadır: “Acizler, adalet ve ahlak gibi bir takım kavramlar uydurarak, kuvvetlileri, kuvvetlerini kullanmaktan vazgeçirmeye çalışırlar; kuvvetliler bu hileye aldanmayacak kadar akıllı iseler kuvvetlerini kullanmaktan geri kalmazlar.” Kallikles’e göre, devlet bir insan yapısı kurum olarak, temelinde güç sahiplerinin iradesi bulunmaktadır. Bu durumda devlet kuvvetlinin kuvvetsize kabul ettirdiği düzen olmaktadır (Sarica’dan aktaran, Aktan, 2003: 4). Yine, güç olgusuna işaret eden, İbn-i Haldun, devletin, enerjik göçebe kabilelerin sakin ve kanaatkâr tarımla uğraşan çiftçi topluluklara saldırısı sonucu doğduğunu düşünmüştür. Çağımızda, Oppenheimer’da, devletin doğuşunu güç teorisi ile ilişkilendirerek, insanın ihtiyaçlarını gidermek için iki şekilde hareket ettiğini, bunu da ya çalışarak ya da yağma ederek başarabildiğini belirtir. Çalışmanın ekonomik bir araç olduğu halde, yağmanın siyasal bir araç olduğunu anlatır ve devletin bu siyasal gücün örgütlenmesine dayandırılabilceği noktasına varır. Bu noktada,

güç esasına dayalı toplumların şekillenışı, bize asimilasyon politikalarının amaçlarını da açıklamaktadır (Daver, 1993: 172–174). Görüldüğü üzere, tarihsel süreçte kapitalizme geline aşamada, güç olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Aşağıda inceleneceği gibi, bu güç olgusu devletlerin kendi içlerinde kurdukları egemenlik sistemlerinin, daha güçsüz devletlere yaygınlaştırılmasıyla devam etmiştir.

Yukarıda değinildiği gibi, güçlü olandan yana olan egemenlik ilişkilerinin uluslararası boyutunda da, güçlü devletlerin güçsüz devletleri sömürgeleştirdiği belirginleşmektedir. Örneğin İngiltere, kolonilere sahip olmuş ve bu kolonilerin ham madde kaynaklarını, emek gücünü, her şeyini sömürerek zenginliğine zenginlik katmış; artan refah sonucu, rönesans, reformasyon, endüstrileşme, demokratikleşme, aşamalarından geçerek kendi ülkesinde insan haklarını önemseyen daha uygar bir yönetim oluşturmuştur. Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, ülkeler arasında da güç ilişkileri sonucu bir tarafta egemen olanlar, diğer tarafta da onlara tabi olmak zorunda bırakılanlar bulunmaktadır. Yine, koloni durumunda olanlar, kendilerini kurtuluşa, bağımsızlığa götürecek fikirleri dahi kolonileştirenlerden öğrenmek durumunda kalmışlardır. Loomba'nın deyişiyle, "Hintlilerin ya da Afrikalıların özgürlük talep etmeleri Batılı Aydınlanma'nın ürünleri olan demokrasi ve kardeşlik nosyonlarını gerektirmiştir" (Loomba, 2000: 114).

Büyük sömürgeciler, yukarıda değinildiği gibi, tarihsel süreçte az gelişmiş ülkelerin kaynaklarını kontrol etmede ustalıklarını oldukça geliştirmişlerdir. Söz konusu ustalığın elde edilmesi çok büyük bir hırs gerektirmektedir. Şu kısa alıntı bu hırsı açıklamaktadır: "Başkan Kruger'e birisi ayda altın olup olmadığını sormuş. O da, bunun çok küçük bir ihtimal olduğunu, çünkü eğer olsaydı, İngilizlerin ayı ilhak etmiş olacakları cevabını vermiştir" (Chatterjee, 1996: 167). Hindistan örneğinde, sömürgeleştirme kapsamında, silahlı gücün sağladığı avantajlar ekonomik faydaya dönüştürülmüş, işgalden önce İngiltere ile kıyaslanabilir durumda olan Hindistan endüstrisi Britanya'nın müdahale düzenlemeleriyle çöktürülmüştür (Chomsky, 2003: 177–178).

Kapitalizmle birlikte daha da güçlenerek geline bu aşama, zamanımızda da uluslar arası pazar payına sahip olma, uluslar arası sermayeyi kullanma gibi alanlar ile kapsamını geliştirerek devam etmektedir. Meydana gelen bu ilişki ise; Wallerstein'in "dünya sistemi" teorisinde açıkladığı gibi, git gide bütün dünyayı içine alan kaçınılmayacak bir pazar sistemi kurarak, güç ve kontrol ilişkisi geliştirmekte; gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülke kaynaklarına daha kolayca sızmalarını sağlayacak şekilde örgütlenmektedir (Ercan, 1996: 14–142). Kapitalizmin burada açıklanan yayılmacı politikası, Marks ve Engels'in de dikkatini çekmiştir. Onlar yalnızca kapitalizmin küresel odağının değil, ayrıca toplumları dönüştürmeye çalışmasının da farkındadır. Komünist manifestoda, burjuvanın, diğer ülkelerin mevcut yapılarını yıkarak; dünya pazarlarının hem üretim hem de tüketim olanaklarını kullanarak; sermaye çıkarına dönüştürmelerini tartışmaktadırlar (Baylis ve Smith, 2005: 245-246).

Ulus-devlet oluşumunun zamanımızdaki durumunu değerlendirmek için, serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme açısından da konunun incelenmesi gerekmektedir. Burada, serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme boyutunda

ortaya çıkan kurguyu anlamlandırmak için, Fukuyama ve Huntington'un görüşlerinin değerlendirilmesi önemli olmaktadır. 1989'da Francis Fukuyama "Tarihin Sonu" makalesini yazdı. Burada iddia edilen fikre göre, komünizm de bir alternatif olmaktan çıkmış ve ülkelerin yönetileceği düzen anlamında, batı tipi liberal demokrasi temelde değişmeyecek şekilde kendini kanıtlamıştı. Yani bu açıdan tarihin sonuna gelinmişti. Diğer taraftan, 1993 yılında Samuel P. Huntington "Uygarlıklar Savaşı" adlı makalesini ve sonra da kitabını yazdı. Onun iddiasına göre de, bundan sonra ülkeler arasında ideolojik ve ekonomik savaşlar olmayacak, bunun yerini kültür savaşları alacaktı. Huntington, bu kültürel anlamdaki savaşların içinde din ve mezhepler arasındaki olacak çatışmaları düşünüyor, olağan olarak bunlar arasında da yoğunluk farkı olacağını öngörüyordu. Ancak, bu iddiası tam olarak gerçekleşmedi. Ülkeler arasındaki savaşlarda sadece kültürel farklılıklar değil, ekonomik farklılıklar da öne çıkıyordu (Nye, 2009: 261-262).

Yine, Fukuyama'nın iddia ettiği gibi, günümüzde, dünya genelinde, serbest piyasa ekonomisinin ağırlığı bilinen bir gerçektir. Her tarihsel zamanın o çağdaki duruma uygun yapılar gerçekleştirdiği muhakkaktır. Kapitalizmin Feodaliteyi yıkması gibi, insanların hep daha fazlasını istemesi içgüdüleri ile oluşan sermayenin çıkarları, toplumsal yapıları kendilerine göre kurgulamaktadır. Bu gelişmelerin gerçekleştirdiği tarihsel olaylar düşünüldüğünde, bundan kaçış olabilir miydi sorusunun sorulmasına olanak yoktur. Ancak, bu kurguların, içerisinde yaşanılan ortamı oluşturduğu bilinmektedir. Gelecekte ne olacağı bilinmemekle beraber, farklılıklar olacağı kesindir. Buradan yola çıkılarak, şu söylenebilir: Günümüzde her şeyi kendi bildiği kurallara göre şekillendiren, bu amaçla, işine öyle geldiği için, her türlü sınırların kalktığı küresel bir dünya biçimlendirmeye çalışan çok uluslu bir sermaye vardır. Bilindiği gibi, güçlü olan kuralları belirlemektedir. Fukuyama'nın ileri sürdüğü "tarihin sonunun geldiği" iddiası da bu kapsamda dünya kapitalist sisteminin gelişmesine hizmet etmektedir.

Buradan da anlaşılacağı gibi, sermaye kendi alanı içerisinde çıkarlarını korumak için, bir varlık mücadelesi vermek zorundadır. Özü gereği olan bu var olma savaşı için ise, kendisinin çıkarlarını savunmak amacıyla ülke halkında biz duygusunu yaratmak mecburiyeti vardır. Yine, amaçlarına ulaşabilmek için ulusal çıkar sınırları çizmeli; ortak amaç ve kültür birliği kurmak iddiasıyla, toplumu şekillendirmeye başlamalıdır. Bunu başarabilmesinde da, zamana göre gelişen iletişim kaynakları ve eğitim olanaklarından faydalanmasının yardımı olacaktır.

Ülkeler arasındaki çıkabilecek anlaşmazlıklarda sınırları koruma ihtiyacı da, aslında mevcut çıkarları korumak üzerine kurulu bulunmaktadır. Mevcut çıkarların korunması ise, her toplumun kendi egemen güçleri için daha büyük bir hayati önem taşımaktadır. Çünkü bilindiği gibi, tarih boyunca savaşlar en varlıklılar üzerinde en büyük etkiyi yapmıştır. Ancak, sorun bir milletin sınırlarının korunması olarak sunulduğunda, "ulus" kavramına kutsal bir içerik verilmesinin yolu açılmaktadır. Bu durum savunmada olmayan, saldırgan devletler için ise, basit bir mantıkla, biz saldırmaz isek onlar saldıracak şeklinde ortaya konmaktadır. Yine, daha önce de değinildiği gibi, aydınlanmanın da etkisiyle, dinin boş bıraktığı kutsal alan söz konusu "ulus"

kavramıyla doldurulmuştur. Ayrıca, çıkan savaşların gösterdiği acımasızlık örnekleri, haklı olarak bir karşı tepki doğurmuş, “ulus” teriminin kutsal bir anlama büründürülmesine katkı yapmıştır.

Diğer taraftan, oluşturulan kurgu ile, ulus-devlet içinde daha homojen bir yapının oluşturulmaya çalışılması kapitalizmin gereği de olsa, ortak bir kültürü yaratma kapsamında; toplum içi bütünlüğün sağlanabilmesi açısından yararlı işlevler meydana getirmiştir. Ekonomideki gelişmeler paralelinde kültürün de gelişmesiyle birlikte, tüm dünya genelinde ırkçılığın bir insanlık suçu olarak algılanması; toplumsal grupların birbirlerini aşağılama ve ezmeye çalışmasında önemli bir engel oluşturmuştur. Tarih boyunca süre gelen evlilikler yoluyla, insan ırklarının birbirine karıştığı bilinmesi de “ırkçı” düşüncelerin azalmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte her insan için ihtiyaç olan kendi kökenini öğrenme arzusu; kendisini bir kültüre yakın hissetme, bir inanca, felsefi düşünceye sahip olma ve bunların gereğini özgürce yerine getirme meşruyet kazanmıştır. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si 18. Maddesinde, söz konusu durum şu ifadeyle desteklenmektedir: “Her şahsın fikir, vicdan hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir (Duben, 1994: 45). Bütün bunlarla birlikte, yeterince gelişemeyen ülkelerde, ırkçı söylemlerin yer yer prim yapması toplumsal bütünlüğün korunmasını güçleştirmektedir. Ancak, buradaki çalışmanın kapsamını aşmamak açısından, söz konusu durumla ilgili daha fazla açıklama yapmak uygun olmayacaktır.

Buraya kadar anlatılanlarla açıklanmaya çalışıldığı gibi, kapitalizm mevcut yapılanmasını oluşturmakta, biz duygusunu yaratmaya ihtiyaç duymaktadır. Bunun içi ise, gelişmiş kapitalist devletler tarihsel süreçte, kendi içinde zorunlu olarak daha demokratik yapıları gerçekleştirirken, tüm tasarımlarını diğerlerini daha fazla bağımlı kılma üzerine yapmaktadırlar. Bölümde açıklanmaya çalışıldığı gibi, kapitalizm öncelikle kendi ulus-devleti içinde güçlü olanlardan yana egemenlik ilişkilerini kurmakta, aynı egemenlik ilişkilerini az gelişmiş devletlere taşımaktadır. Görüldüğü gibi, kapitalizm ile ulus-devlet arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmek için, emperyalizm bağlantısını incelemek gerekmektedir. Kapitalizmi gelişmiş bir aşamada yaşayan ulus-devletler, tarih süreci anlatılırken de incelendiği gibi, daha az gelişmiş kapitalist devletlere egemen olmak istemektedirler. Açıklanmaya çalışıldığı gibi, ulus-devlet oluşumundaki kurallar, kapitalizmin mantığında gelişen emperyalizmin hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu durumda, az gelişmiş devletlere de, kendi çıkarları açısından, bu oyunu bozmak düşmektedir. Aşağıdaki bölümde kapitalizm ve emperyalizmle direk ilişkili olan bağımlılık ilişkileri, ulus-devletler açısından daha derinlemesine ele alınmaya çalışılacaktır.

3. Bağımlılık İlişkileri Açısından Ulus-Devlet

Ülkelerin tarihsel süreçte gelişmeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bazı ülkeler aynı tarih diliminde daha ileri giderlerken, bazıları da bu acımasız yarışta daha geride kalmaktadır. Bu durum, tarihin tüm dönemlerinde daha az

gelişmiş ülkeler açısından, yoksulluk, sömürülme ve yıkımla biten sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ülkemiz tarihi de incelendiğinde, benzer gelişmelerin dün ve bu gün yaşandığı görülmektedir. Bir zamanlar dünyanın o zamanki “süper gücü” denebilecek Osmanlı İmparatorluğu, çok çeşitli sebeplerle duraklama ve gerileme dönemlerine girdikten sonra, kendisine göre gelişmiş durumda bulunan Avrupa devletlerinin ekonomik müdahaleleri, siyasal, kültürel etkileri sonucunda bağımlı hale gelmiş; bu bağımlılık onu, kendi vergilerini dahi yabancı ulusların topladığı aciz bir devlet durumuna sürüklemiştir. Bu duruma düşülmesinde en temel etkenlerden birisi, Avrupa’yla kurulan ilişkilerde aşırı borçlanma/ borçlandırma paralelinde gelişmiştir. İlk resmi borçlanmasını 1854 Kırım savaşında yapan Osmanlı Devleti, borçlarının faizlerini ödeyemeyeceğini ilan ettiği 1875 yılına kadar on bir borç daha almıştır. Osmanlı Devletinin iflas ettiğini kabul etmesiyle birlikte, söz konusu süreçte, tahvil sahiplerinin temsilcileri ile bürokratlar arasındaki 1875 - 1881 yılları arasındaki tartışma sonucunda “duyun-i umumiye” idaresi kurulmuştur. Zamanla, alacaklı devletlerin alacaklarını tahsil etmek için kurulmuş olan Duyun-i Umumiye’nin kurmuş olduğu teşkilat, genişleyerek Osmanlı Maliyesi ile boy ölçüşecek duruma gelmiştir (Keyder, 1999: 59-60).

Konuyla ilgili olarak, Aydoğan, Osmanlı İmparatorluğundan zamanımıza gelişmiş devletler ile olan ilişkilerimizi araştırarak, özellikle de yeterince doğruları göremeyen devlet adamlarının katkısıyla, ülkemizin nasıl geri bırakılıp, sömürüldüğünü incelemektedir. Buradaki çalışmada, 1838 Balta Limanı Antlaşması’yla, Osmanlı’nın yabancıların çıkarları doğrultusunda nasıl bir açık pazar durumuna getirildiği anlatılmaktadır. Yine, “duyun-i umumiye” ile, daha devlet hazinesine girmeden Osmanlı’nın en önemli gelirlerine nasıl el konduğu; zamanımızda da yine dış egemenlerin istekleri, menfaatleri doğrultusunda işleyen gümrük birliği sürecinin, önceki örneklerle ne kadar birbirine benzediği açıklanmaktadır (Aydoğan, 2002: 13-9).

Bağımlılık ilişkileri ile ilgili önemli düşüncülerden, “dünya sistemi”ni geliştiren “Wallerstein”e göre, bağımlılık okulunun anahtar kavramı “bağımlılık”, esas olarak eleştirel bir kavramdır. Ve gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin doğasını karakterize etmektedir. Bu ilişkiler, azgelişmiş ülkeler ya da uydulardaki gelişme çizgisindeki gibi güç ve kontrol ilişkileridir. Wallerstein’e göre, bu bağlamda batı kapitalizmi, 16. yy. dan başlayarak yayılmaya başlamış; “merkez” yani gelişmiş ülkeler, periphery’yi, (çevreyi), daha net ifadeyle yeterince gelişemeyen ülkeleri kontrol altına almıştır. Yani, ortada duran, ulusal gelişmenin aşamaları değil, “dünya sisteminde” açıklanan güç ve kontrol ilişkilerinin aşamalarıdır (Wallerstein’den aktaran Ercan, 1996: 142, 162). Yine, Wallerstein’in eserinde, egemen devletlerin kuralları oluşturmasına vurgu yapılarak; “kapitalist dünya sistemi, merkez-çevre ilişkilerinin hakim olduğu bir dünya ekonomisi ve devletlerarası bir sistem çerçevesi içindeki egemen devletlerin oluşturduğu bir siyasi yapı tarafından kurulur” denmektedir (Wallerstein, 2000: 44-45). Wallerstein’den yola çıkarak geleceğimiz bir noktada ise, “dünya ölçeğindeki güçler bazen Arap devletçiklerinde olduğu gibi doğrudan devletçikler kurarken, bazen bir devlet içinde problem yaratıp ayrılıkçılığı teşvik etmekte, hatta bazen bir grup için yeni bir tarih dahi yazabilmektedir”

(Yılmaz, 1994: 39-40). Bunun doğal sonucu olarak da, merkez, çevre ilişkileri kapsamında değerlendirilirse, merkezdeki ülkeler, kendileri için en önemli konu olan, dünya ticaretini ve ekonomisini yönetmek için, ulus-devletlerin sınırlarını kendi hesaplarına göre esnetebilmektedir.

Marx'ist bir bakış açısıyla bağımlılık okulunu etkileyen Baran ise; azgelişmiş ülkelerin sömürdüğü ve aldıkları desteğin bir aldatmaca olduğunu ileri sürdüğü fikirlerinde, “azgelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınması, gelişmiş kapitalist ülkelerin egemen çıkarlarına kesinlikle ve temelinden ters düşmektedir. Sanayileşmiş ülkelere birçok önemli hammaddeyi gönderen, bu ülkelerin şirketlerine büyük kârlar ve yatırım alanları sağlayan geri kalmış dünya, çok gelişmiş kapitalist Batı için her zaman vazgeçilmez bir dayanak ‘hinterlant’ olmuştur” demektedir (Baran’dan aktaran Ercan, 1996: 147-148).

Furtado’ya göre, emperyalizmin gelişmesi açısından değerlendirilebilecek, güç ve bağımlılık ilişkileri bağlamında, kontrolü sağlamada gerekli olan dört temel güç kaynağı şunlardır :

- a) “Teknolojinin kontrolü,
- b) Finansal kaynakların kontrolü,
- c) Piyasanın kontrolü ve son olarak,
- d) Ucuz emek kaynaklarının kontrolü” (Furtado’dan aktaran Ercan, 1996: 149).

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi, bağımlılık ilişkileri içinde yeterince gelişemeyen ülkelerin çıkarına olan gelişmeler, serbest piyasa ilişkileri çerçevesinde gelişmiş ülkelerin çıkarlarıyla çelişmektedir. Bu durumun sonucunda ise, gelişmiş ülkeler bağımlılık ilişkileri açısından kuralları kendileri koymak istemektedir. Hobsbawm’ın sözleriyle “yerleşik bir moda haline getirilmiş olan serbest piyasa küreselleşmesi, gerek devletlerarasındaki gerekse uluslararası ölçekteki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri gözle görülür derecede artırmaktadır” (Hobsbawm, 2008: xii).

Yine, “bağımlılık ilişkileri” ile bağlantılı olarak, teknolojiye meydana gelen gelişmeler ve çağın gereğinin sonucu olarak sunulan “küreselleşme”, yeterince gelişemeyen ülkelere bir fırsat olarak sunulmakta; sermayenin dolaşımı anlamında ekonomik sınırların kaldırılması talep edilmektedir. Ayrıca, çok uluslu şirketler konusunda, bu işletmelerin milliyetsizliği öne çıkarılmaya çalışılmakta; tarafsız bir konum içinde oldukları iddia edilmektedir. Ancak, bu işletmelerin, Somel’in vurguladığı gibi, “malikleri vardır ve bu maliklerin milliyeti vardır.” Bu aşamada, söz konusu işletmelerin araştırma-geliştirme faaliyetlerini nerede yaptıkları, elde ettikleri sermayeyi hangi ülkede topladıkları, hangi ülkelere hangi olumlu/ olumsuz etkiler yaptıkları önem taşımaktadır (2002: 143). Görüldüğü gibi bağımlılık ilişkileri açısından bakıldığında, gelişmiş ülkeler, “küreselleşme” maskesi altında, yeterince gelişemeyen ülkeleri kurallarını kendilerinin belirledikleri bir oyunun içine davet etmektedirler. Bu oyun ise, öncelikle, ulus-devletlerin ekonomik sınırlarının aşındırılmasını içermektedir. Çünkü serbest piyasa ekonomisi gereği ekonomik sınırlar kaldırılmalı; gümrüklerden gelişmiş

devletlerin ürünleri rahatça girmeli ve yabancı sermaye için son derece uygun duruma getirilmiş ülke şartları söz konusu ticareti desteklemelidir. Yani, uluslar arası sermaye, tarihsel süreç içerisinde küreselleşmenin kaçınılmazlığına vurgu yapmakta, ulus-devletlerin işlevini yitirdiğini ileri sürmektedir. Anlaşılacağı üzere, gündemlerindeki talepler, yeterince gelişemeyen ülkelerden istedikleri ekonomik faydayı elde edebilmeleri için, kendi çıkarları açısından kaçınılmaz olmaktadır.

Bağımlılık ilişkileri açısından ele alındığında, ulus-devletler açısından önemli olan bir diğer konu da “kültürel emperyalizm” ile ilgilidir. Kültürel emperyalizm, alışkanlık ve değerlerin yayılmasıyla ilgilidir. Bu da emperyalist denetim süreçlerini destekleyici kültür biçimlerinin ithal edilmesiyle gerçekleştirilmektedir (Tomlinson, 1999: 14–15). Kültürel emperyalizmin amaçlarına ulaşması için ise, “medya emperyalizmi” araç olarak kullanılmaktadır. Tomlinson’un açıkladığı gibi, medya emperyalizmini hem savunular hem de karşı olanlar, medyanın kültürel süreçlerinin merkezinde yer aldığı ve kültürel tahakküm konularının medya tahakkümüne dönüştüğü konusunda birleşmektedirler (1999: 95).

Yeterince gelişemeyen ülkelerde, kültürel emperyalizm ve onun aracı medya emperyalizmi yoluyla en çok kullanılan konulardan birisi de, etnik milliyetçilik ve dini ayrımcılık olmaktadır. Ulus-devletlerin sınırlarının emperyalizmin çıkarları doğrultusunda esnekleştirilmesi için; ülke bütünlüğünün bozulması ve ulus-devlet içinde kargaşa, gerektiğinde iç savaş çıkarılması sağlanabilmektedir. Böyle olduğunda, ulus-devletler kendi iç sorunuyla uğraşmaktan yeterince gelişmemekte ve emperyalist devletlerin isteklerine, gelişmiş devletler tarafından alınan ekonomik tedbirlerin de baskısıyla, daha yatkın hale gelmektedirler. Konuyla ilgili olarak, Yuvalı, emperyalizmin taleplerine vurgu yapmakta; “yenidünya düzeninin kurulabilmesi için İslâm dünyasının ağırlık merkezi konumunda bulunan Kuzey Afrika, Ortadoğu, Anadolu, Güneydoğu ve merkezi Asya ve Hazar Bölgesinde halkının hemen tamamı Müslüman olan siyasi teşekküller sözde demokrasi, özgürlükler ve insan hakları bahane edilmek suretiyle tıpkı Irak gibi din, mezhep, kültür ve etnik temele dayalı devletçiklere bölünmelidir” demektedir. Söz konusu amacın gerçekleştirilebilmesi için olanaklı ise, “etnik kimlikler” daha belirgin hale getirilmeye çalışılmalı, din ve mezhep farklılıkları vurgulanmalıdır. Uluslar arası sermayenin kendi çıkarına olan gelişmeleri halka kabul ettirebilmesi için ise, satın alınmış yazarlar görevlendirilmelidir. Yuvalı, bu konuda CİA ajanlarından Philip Agee’inin yazdıklarını örnek vermektedir. Agee, On The Run adlı eserinde, “‘Basın özgürlüğü demek, bizim hazırladığımız materyalleri kendisi yazmış gibi kullanan gazetecilere ödeme yapma özgürlüğümüz demektir’, ülkemiz bu tür faaliyetlere göz yumma konusunda son derecede özgür bir görünüm sergilemektedir” demektedir (Yuvalı, 2010: 46-47).

Burada da görüldüğü gibi, küreselleşme; etnik ve dini oluşumları, ulus-devletlerin sınırlarını aşındırma amacına hizmet etmek için desteklemektedir. Gelişmiş devletler, kendi ülkeleri içinde vurguyu etnik köken ve dini inanç yerine, insani değerler üzerinde yaparken; yeterince gelişemeyen ülkelerde ise, özgürlükleri iddia ederek söz konusu ayrımcılığı desteklemektedir. Bu

durumda, yeterince gelişemeyen ülkelerde yükselen değerler; kanunlar önünde eşit, demokratik bir ülkede yaşama ideali yerine, belirli bir ırka ya da dine mensup olma üzerinde odaklanmaktadır. Sonuçta ulus-devletlerin iç çatışmalar sonucu güçsüzleşmesi ise, gelişmiş devletlerin yeterince gelişemeyen devletler üzerindeki kontrolünü ve paralelinde ticari çıkarlarını artırmaktadır. Söz konusu durum, ulus-devletin kendi içinde bütünleşmesi konusundaki toplumsal işlevinin önemini de ortaya koymaktadır.

Burada dikkat çeken önemli bir yorum da etnik ve dini örgütlenmelerle ilgilidir. Etnik ya da dini kökenli ayrımcılık yaparak siyasi alanda etkili olmak isteyen örgütlenmelerin durumuyla ilgili olarak, Sayın, “etnik ve dinci akımların kendilerini korumaya yönelik olarak verdikleri savaşım, küreselleşmeye karşı görünüyorsa da, özünde ulus-devletin zayıflamasına yol açmaktadır. Sonuç olarak geleneksel, modern savaşımından en kârlı çıkan taraf, tarafsız olarak görülen küreselleşme olacaktır” demektedir (2002: 300).

Bazı yazarlar ise, yukarıda savunulanların tersine bir bakış açısı sunmaktadır. Örneğin, Güzel’e göre, “ulus” kavramı bizatihi yayılcı nitelik taşır. Başkalarını kendi içine alıp eritmek ister. ‘Başkalarına’ yaşam hakkı tanımak istemez.” O yine aynı şekilde, 19. yüzyılın insanlığın başına bela ettiği milliyetçilik uğruna “devlet-ulus” merkezi yapılarında ısrarın yararı nedir diye sormakta, ulusalcılıkta diretilmemesini önermektedir (Güzel, 1995: 11–16). Eğer bir devlet, halk içindeki farklı etnik kültürleri tanımıyor, yok etmeye çalışıyorsa, Güzel’in iddialarında haklılık payı var demektir. Buradaki bakış açısına göre, doğru olan ise, farklı kültürleri bir zenginlik olarak görmektir. Ancak, zaman içinde toplumların kültürleri arasında kendiliğinden gelişen yakınlaşmaya da karşı olmak hastalıklı bir durumdur. Bu durum ile ilgili en önemli örnek Türkiye olsa gerektir. Çünkü yemekten, müziğe kültürel değerler, terör ortamına rağmen, bölge farkı gözetmeden halk tarafından benimsenmekte ve ilgi çekmektedir.

El-kılanî ise, konuya dini açıdan bakarak, ümmetçiliği savunduğu kitabında, ümmet devleti kurmak için tavsiyelerde bulunmakta, ulus-devlet karşıtı bir duruş sergilemekte; devlet yapısının dini inanca göre şekillenmesini önermektedir (1994: 177-186). Görüldüğü üzere, millet ve milliyetçilik konusunda da, birçok farklı bakış açısına göre fikirler ileri sürülmektedir. Ancak, eğer özellikle de amaç, yeterince gelişememe sorununun çözülmesine yönelik ise, odak noktası da burası olmalıdır. Aynı açıdan, hangi bakış açısının toplumsal refahın ve özgürlüklerin artırılmasına katkısının olacağını değerlendirmesi amaçlanmalıdır.

Çalışma içinde de açıklanmaya çalışıldığı gibi, kapitalizmin kökleşmeye başlamasıyla birlikte, sermaye daha fazla güçlenebilmek ve ayrıca kendini güvende hissedebilmek için ulus-devlet kurgulamasına ihtiyaç duymuştur. Yeterli güce ulaşıp, kendini güvende hissettiğinde ise, daha da büyüebilmek ve güçlenebilmek için başka ulusların pazarlarını ele geçirme ihtiyacı duymuştur. Başka ulusların pazarlarına yayılma, kapitalist sistemin emperyalist aşamaya ulaşmasının da bir göstergesi durumunda bulunmaktadır. Emperyalizm amaçlarını gerçekleştirebilmek için ise, üç şekilde görünür olmaktadır. Bunlar askeri emperyalizm, ekonomik

emperyalizm ve kültürel emperyalizm olarak incelenmektedir (Morgenthau ve diğ., 2006: 70-74).

Burada vurgulanmaya çalışıldığı gibi, toplumsal işlevi açısından ulus-devlet kurgulamasına, gelişmiş ülkeler açısından bakmayla, yeterince gelişmemiş ülkeler açısından bakmak arasında önemli farklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında, uluslar arası dinamikleri etkileme gücüne sahip bir aktör konumundaki sermaye; gittiği her yerde yerli işbirlikçiler bulmakta ve bu işbirlikçilerle birlikte, onlara da kendine göre küçük, ama söz konusu işbirlikçiler için çok büyük olan paylar vermektedir. Böylece de, gittiği yeterince gelişmemiş ülkelerin hammaddelerini; çok kere kirletme bedeli istenmeyen doğasını; ucuz işgücünü; yarışma olanağı bulamayan yerli pazarlarını ele geçirmektedir. Sonunda da, küresel pazarların yeterince güce ulaşmasıyla, modern devletin güçlü sınırları aşarak merkezi egemenliği ve politik yapısı değişime uğratılmaktadır (Buzan ve Little, 2000: 363). Fark edileceği gibi bu durum, toplumsal işlev açısından azgelişmiş ülkelerin nüfusunun en büyük kısmını oluşturan kitlelerin çıkarına olan bir durum değildir. Çünkü daha fazla, dış etkenler sonucu oluşan azgelişme, yoksul bir ülkede yaşamının zorlukları açısından en çok onları etkilemektedir.

Batı uygarlığının sömürgeci yapısı ve yeterince gelişemeyen ulus-devletleri bağımlılaştırıcı etkisinin öne çıktığı en önemli konulardan birisi de, bilgiye yaklaşım ve bilgiyi kullanmada görülmektedir. Hindistan örneğinde, Chatterjee'nin anlatımıyla, "bilgi iktidardır sloganı Batı uygarlığına aittir." Oysa Hint uygarlığının sloganı ise, "bilgi selamettir" şeklinde ifade edilmektedir. Chatterjee, "Avrupalılar iktidar düşkündürler. İlerlemelerinin anahtarı budur. Biz ise iktidara karşı kaygısızız: Bizim düşüşümüzün anahtarı ise budur. Avrupalılar bu dünyada ulaşmak zorunda oldukları bir amaç peşinde koşarlar. Onlar bu dünyada muzaffer olurlar. Biz ise, öteki dünyadaki bir amaç peşindeyiz, bu nedenle bu dünyada kazanmayı başaramıyoruz" demektedir (1996: 111). Buradan bakılırsa, batılılar ve doğulular kendi istedikleri amaçlara ulaşmakta, ancak, bağımlılık ilişkileri paralelinde, doğu toplumlarının kaderine, ezilme ve sömürülme düşmektedir.

4. Türkiye'de Uluslaşma Süreci ve Bağımlılık İlişkileri

Batıda meydana gelen gelişmeler sonucu, bilindiği gibi Osmanlı devleti her alanda gerilemeye, Batı ise her alanda ilerlemeye başladı. Bu durum Osmanlı ileri gelenleri tarafından öncelikle savaşların sürekli kaybedilmeye başlamasıyla fark edildi. Savaşların kaybedilmesi, batıya olan ilginin artmasını sağladı ve zaman içinde birçok devlet adamı giderek batıyı inceledi. Örnek olarak 28 Mehmet Çelebi, Fransa'ya gönderilir ve buradaki izlenimlerine dayanan Sefaretname'de Batıdaki önemli gelişmeler hakkında bilgiler verir. Buradaki incelemelerinde insanların yaşayış biçimleri, şehirlerin özellikleri, sokakların, bahçelerin, ormanların düzeni, okullar, laboratuvarlar, ölçü ve ilim konularında gerçekleştirilenler ayrıntılarıyla anlatılır. Artık hayranı olunan bir Batı ve Batıya hayran olan devlet ileri gelenleri vardır. Gelişebilmek için ise, askeri sistemden başlayarak, Batı örnek alınmaya başlar (Vatandaş, 2006: 107-108). Osmanlı aydınları açısından asıl tartışmalar, nelerin alınıp alınmayacağı konusunda olur. Ülkenin ileri gelenleri arasında,

oradan yalnızca bilim teknoloji mi alınacak, yoksa yaşayış tarzını da içine alan kültür de eklenecek midir konusu tartışılır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşlerine göre ise, çağdaş uygarlık seviyesine gelmek için, kadın erkek arasındaki farkların silineceği bir sosyal düzen getirilmeli, yazı ve alfabeden, kılık kıyafete her şey batıya uygun hale getirilmelidir. Mustafa Kemal, Ziya Gökalp örneğinde görülen, kültür, medeniyet ayırımına itibar etmeyerek; modern olma durumunu bir bütün olarak ele alır ve topyekûn modernleşmeyi değişimin vazgeçilmez şartı olarak görür (Vatandaş, 2006: 116–117).

Söz konusu Batılılaşma, zamanın şartlarında, Fransız devriminden sonra giderek yaygınlaşan milliyetçiliği de ön plana çıkarmaktadır. Ulus devletler kendi milli kültürlerini yaratarak vatandaşlarını ortak çıkarlar etrafında toplamaktadır. Bu durumun Türkiye'ye yansımada, ulus-devlet; kendisini halkın büyük çoğunluğu anlamında, “Müslüman” olarak tanımlayan, Osmanlı imparatorluğunun çok etnili toplumsal yapısından yeni çıkmakta olan bir topluma milli kimlik kazandırma projesi olarak işlerlik kazanmış olmuştur (Van het Hof, 2006: 145–146). Yani yeni yükselen değer, zamanın gerektirdiği tarihsel şartlardaki milli sınırları ve çıkarları koruma zorunluluğuna da uygun olarak “Türklük” vurgusu üzerinde olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu ile birlikte ulusçuluk anlayışını değerlendirirken, dönemin tarihsel koşullarını değerlendirmenin de büyük önemi vardır. Çünkü söz konusu tarih diliminde, ülkeler kendi sınırları içindeki çıkarlarını diğer ülkelere karşı korumak durumundaydılar. Ve bu da bir ulus-devlet yaratılmasını gerekli kılıyordu. Burada değerlendirilebilecek “ulus” düşüncesinin dayandırılabilmesi için iki temel yaklaşım söz konusuydu. Bunlardan birisi, kontrata dayalı ulus anlayışı, diğeri ise kolektif ruha dayalı ulus anlayışı idi. Kontrata dayalı ulus anlayışının kökeni, Fransız Devrimine bağlı olan, “kökenleri ne olursa olsun aynı ilkeler etrafında iradi olarak birleşmiş bir yurttaşlar topluluğudur.” Sözleşmeye (kontrata) dayalı ulus anlayışında, “kolektif ruha dayalı” uluslaşmanın tersine, kan veya ırk gibi doğuştan gelen özellikler değil, toprak ve iradi katılım gibi sonradan kazanılan özelliklere daha çok yer verilmektedir. Fransızların ulus anlayışı örnek olarak alınan Türkiye Cumhuriyeti ulus anlayışı da, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün “Ne Mutlu Türk'üm Diyene” sözünde somutlaştığı gibi, ırkçı bir anlayışla değil, sözleşmeye dayalı vatandaşlığı içeren bir bakış açısıyla kurgulanmıştır (Gündüz ve Gündüz, 2007: 61). Buradaki söze dikkat edilirse, etnik kökenler yok kabul edilmemekte, Türkiye coğrafyasında yaşayan insanlar Türkiye sınırları dikkate alınarak milli çıkarlar etrafında birleştirilmek istenmektedir. Burada yer alan Türk kelimesine verilen anlam ırk olarak Türk olanları değil, Türkiye sınırları içinde yaşayan tüm halkları nitelendirir. Ancak, diğer açıdan Türkiye coğrafyasında yaşayan tüm etnik kökenli vatandaşların, bir üst kimlik bile olsa “Türklüğü” kabul etmeme haklarının bulunması demokrasi ilkeleri gereğidir.² Ne var ki, metindeki araştırmalardan da anlaşılacağı gibi, “ırk” temelli siyasetin bitmesi gereken

---

² Konu çok daha fazla araştırmaya ve yoruma ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu araştırmanın sınırlarını aştığından, daha fazla derinlemesine ele alınamamaktadır.

bir yüzyılda etnik kökenlerin daha belirgin hale getirilmesi emperyalizmin çıkarlarıyla da uyuşum içinde bulunmaktadır. Aynı durum ulus-devlet içindeki birlik beraberliğin sağlanması açısından ise toplumsal açıdan işlevsel olmamaktadır.

Yine, söz konusu durum, Batı'daki tarihsel gelişmelerle uyum içinde bulunmakta ve Batı Avrupa'da, kapitalist üretim tarzının ulusal pazarları oluşturması süreciyle paralellik içinde bulunmaktadır. Türkiye açısından da, ortak çıkarlar gereği, farklı etnik kökenlere mensup insanlar, ulusun oluşumunda, kandaşlık ve yerelliklerinden koparak bir vatandaşlar şirketi oluşturmuşlar ve ülkeyi müşterek mülkiyet olarak sahiplenmişlerdir (Kılıçbay, 1996: 90). Kılıçbay'ın açıklaması da etnik, yerel mensubiyetlerin abartılmaması üzerine kurulmaktadır. Buradaki bağımlılık ilişkileri açısından yaklaşımda da benzer bir vurguda bulunulmaktadır. İnsanların değeri çağımızda, mensup oldukları ırka, dine ya da yerel özelliklere göre olmamalıdır. Aynı zamanda, etnik, yerel, dini vb. farklılıklar inkâr edilmemeli ancak, bölünmeye yol açacak kadar da abartılmamalıdır. Bu durum çalışma içinde açıklanmaya çalışılan emperyalist saldırılara karşı, güçlü ulus-devlet gerekliliğiyle de paralellik arz etmektedir.

Uluslaşmaya giden yolda bir diğer aşama ise, demokratikleşmeyle yakından ilgilidir. Demokratikleşme de, tüm vatandaşların anayasal güvenceyle, kanun önünde, uygulamayı da içerecek şekilde eşit olmasıyla başlamaktadır. Ayrıca, "kuvvetler ayrılığı" ilkesinin gerektiği gibi uygulanması; hak ve özgürlüklerin bireyleri hem diğer bireyler arasında, hem de devlet karşısında güvenceye alması; çoğunluğun azınlık üzerinde baskı kurarak, demokratik hak ve özgürlükleri sınırlandırmaya gitme tehlikesinin önüne geçilebilmesi gibi faktörlerle devam etmektedir. Katılmanın Türkiye'deki durumunu ise, şu şekilde özetlemek mümkündür: Tek otoriteye dayalı, dini esaslarla beslenen, mutlakiyetçi, her şeyin tek sahibi Padişah olarak görülen Osmanlı yönetimi; ancak, yaşadığı duraklama ve gerileme devirlerinin sonucunda, Batılılaşmaya girişmesi ile birlikte tebaasına haklar dağıtmaya başladı. Konuyla ilgili önemli gelişmelerin başında, 1839 Gülhane hattı hümayunu gösterile bilinir. Bununla birlikte, söz konusu başlangıç ve devamı, hakların dağılımı bakımından, yabancı sermayenin yerli sermaye aleyhine gittikçe artan bir hızda daha da güçlenmesine yaramaktan başka çok fazla bir işe yaramadı. Bu durumun devamında, 1. Meşrutiyet (1876) ve 2. Meşrutiyet (1908) döneminde de, temelde ve toplumda gerçekçi değişimler yaratılmadığı için, tam manasıyla bir ilerleme sağlanamadı (Yerasimos, 2001: 422-436). Görüldüğü gibi, konuya ulus-devlete giden süreç anlamında bakıldığında, Batı'ya bir öykünme olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, anlaşıldığına göre, Osmanlı devletinin Batılılaşma çabaları, bağımsız bir devlet olarak yaşamasına izin vermemiştir.

Türkiye'de katılma bakımından gerçek bir kazanım ise, 1920'de TBMM'nin açılması ile başladı. Bu siyasal dizge ise, 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması ile önemli bir ivme kazandı. Öyle ki, katılma hakkının kadınlara da verilmesi, birçok batı ülkesinden önce gerçekleştirilmiş oldu. 1950'de değişen seçim sistemi ile birlikte, başlayan yeni dönemde çok partili siyasal hayata geçildi. 1960 askeri hareketinin ardından gerçekleştirilen 1961 anayasası ile birlikte, hak ve özgürlüklerin son derece artırıldığı bir döneme

girildi (Eroğul, 1991: 26-28). Daha sonra ise, artan toplumsal olaylar sonucunda, 1961 anayasasında tanınan hak ve özgürlüklerin çok fazla geldiği şeklindeki yorumlar duyulmaya başlandı. 1980 askeri darbesi ile ise, hak ve özgürlükler iyice kısıtlandı. Burada anlatılanların önemi şuradadır. Milli birliğin sağlanabilmesi için, ulus-devletlerde yaşayan vatandaşların, ekonomik refahtan adilce pay alabilmeleri; hukuk karşısında eşit olduklarını hissetmeleri; inançlarını, felsefi, siyasi düşüncelerini tam bir özgürlükle savunabilmeleri gerekmektedir. Burada da “adalet” nosyonu öne çıkmakta, adaletin olmadığı bir kurallar bütünü ise, devlet adına yaptırım uygulanmasını haklı çıkarmamaktadır. Bu anlamda, devlet ve hukuk, birisi olmadan diğeri düşünülemeyecek bir yapıya işaret etmektedir (Köker, 2007: 36). Sonuç olarak, toplumsal işlev açısından da, hak ve özgürlüklerle, adaletle, demokrasi kültürünün yerleşmesiyle ilgili sorunlar yaşayan ulusların milli bütünlüğü kurmaları ve dışarıdan gelen her türlü saldırıya karşı direnebilmeleri oldukça zor bulunmaktadır.

Yine gelişmiş ülkeler bağlamında, daha az gelişmiş ülkeler ile girilen ilişkilerin, çalışma içerisinde de görüldüğü gibi, “bir güç ve kontrol” ilişkisi olduğu muhakkaktır. Bu durum ise, çok dikkatli olunması gereken koşulların varlığına işaret etmektedir. Siyasetçilerin de, Türkiye ile ilgili kararlarda, ekonomik güçleri ile ortaya çıkan dünya devletleri düşünüldüğünde, güç ve kontrol ilişkilerini göz önüne almalarının büyük önemi bulunmaktadır.

Çalışma içinde de incelendiği gibi, emperyalizm, kendi amaçlarına uygun olarak, “küreselleşme” maskesi altında etnik kimlik ve dini sömürü yolunu da bolca kullanmıştır. Ülkemizdeki örneğinde etnik amaçlı örgütlerle işbirliği yapmış, cemaatleri ve tarikatları desteklemiştir. Bununla ilgili Avar’ın incelemelerinde verilen örnekten anlaşıldığı gibi, 1991 yılında körfez savaşı sırasında Amerika tarafından kışkırtılarak ayaklanan Kürt, Türk gruplar; Saddam Hüseyin tarafından yok edilmek istenmiştir. Sonuçta on binlerce Iraklı Türkiye sınırına dolmuş, dönemin başbakanı Turgut Özal Amerika’ya yardıma çağırmıştır. Bu durumun sonucunda, Amerika tarafından oluşturulan Çekiç Güç, Türkiye – Irak sınırı boyunca 50-60 Km.lik bir bölgeyi kontrol altına almıştır. Çekiç Güç öncesi bölgede bin civarında olan PKK’lı sayısı özel desteklerle yirmi beş bine çıkmıştır. Bu destekle ilgili örnek olarak, 1995’te Aksiyon dergisinde yer alan bir yazıda, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis’in raporuna göre, İncirlikten kalkan Çekiç Güç’e bağlı uçaklardan PKK’ya yardım malzemesi atıldığı yer almıştır. Aynı günlerde İngiliz Daily Telegraph gazetesinde Amerikalı subayların, PKK’lılarla düzenli toplantılar yaptığı yazıldı. Yine, Amerikan özel kuvveti Delta Force birlikleri Kuzey Irak’ta peşmergeleri eğitiyordu. Bu haber Frankfurter Allgemeine, Observer gibi Avrupa gazetelerinde ve Londra’da çıkan El hayat adlı gazetede yayınlanmıştı. Konuyla ilgili olarak Amerika’nın dini grupları da desteklediği bilinmektedir. Buna örnek olarak, 2000’li yıllarda Amerika’dan “ılımlı İslam” anlayışına destek sesleri duyulmaya başladı. “Amerikan gizli servisinin Türkiye’ye pek aşına adı Graham Fuller, Türkiye’nin laiklikten vazgeçmesi gerektiğini vaaz ediyordu. Tarikatlara izin verilmeliydi” (2010: 81-89). Burada, Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi, emperyalizm amaçlarına

ulaşabilmek için etnik kimlik ve dini inançlar dâhil olmak üzere her şeyi kullanabilmektedir.

Bu bölümde yapılan açıklamalar da göz önüne alındığında, yeterince gelişemeyen ülkeler ile küresel devletlerarasındaki ilişkilerin doğasının Türkiye açısından da değişmediği anlaşılmaktadır. Türkiye, ulus-devlet olarak kuruluşunda, emperyalizme karşı kendi çıkarlarını gözeterek hareket etmek istiyordu. Bu da, içteki birliğin sağlanmasını gerektiriyordu. Bu yazılanlar, konu içinde yazılanlarla karşılaştırıldığında da çıkarımda bulunulabileceği gibi, geçmişteki şartların devam ettiği sonucu açık bir şekilde görülmektedir. Emperyalist devletler ile, Türkiye'nin çıkarlarının çeliştiği hesaba katılırsa, sürekli gelişmiş devletlerin pazarı durumunda olan ülke konumundan çıkabilmek için önlemler alınması gerektiği belirgin hale gelmektedir. Diğer taraftan, en büyük sorun olduğu siyasi otoriteler tarafından dile getirilen terör sorununa çare bulmak için ise, artık dünya tarihinde uygar devletlerin gündeminden silinmiş olan, ırk ve dini temelli vurgulamaları kışkırtmaktan vazgeçilmelidir. Tabii ki, söz konusu vurgulamaların kültürel ve bilimsel tarafları paralelinde, insanların kendilerini bir dine, bir kültüre, bir kökene ait hissetmeleri engellenmemeli; bu hassas alanla ilgili özgürlükler de, başkalarının özgürlüklerini çiğnemeye yol açmamak şartıyla devlet tarafından da gerekli yardımlarla desteklenmelidir. Ancak, bu durum, hiçbir zaman grupların birbiri üzerindeki baskısı ya da üstünlüğü gibi bir duruma sebep olmamalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada çıkan sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, toplumsal işlevsellik anlamında ulus-devlet, ülkelerle ilgili tarihsel gelişmeler, ekonomi tabanlı gelişmeler açıklanmadan anlaşılmamaktadır. Öncelikle, tarihsel bağlamıyla birlikte incelenebilecek ekonomik sistem ise, ulus-devlet oluşumuna şekil vermekte, dolayısıyla toplumsal işlev de bu verilen şekle göre değişmektedir. Çalışmada da incelendiği gibi, gelişmiş devletler ile yeterince gelişmemiş ülkeler arasında farklar bulunmaktadır. Söz konusu farklar ise, yeterince gelişemeyen ülkeler ile, gelişmiş ülkelerin çıkarları arasında zıtlıklar bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Tarihin bu dönemi ile, ulus-devletlerin ortaya çıktığı zaman dilimi arasında bir karşılaştırma yapılırsa, ulus-devletlerin kendi çıkarlarını korumaları kapsamında, temelde bir farklılığın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yeterince gelişemeyen ulus-devletlerin, gelişmiş devletlerle ilişkilerini dondurması her ne kadar olanaklı değilse de, kendi çıkarlarını gözeterek hareket etmeleri gerekmektedir.

Buradan çıkan sonuçla, ulus-devlet kurgulamasına ihtiyaç duyulan ilk tarihsel dönemdeki temel şartlar devam etmektedir. Dolayısıyla ulus-devletlerin tarihsel süreçteki toplumsal işlevini gerektiren şartlar devam etmektedir. Söz konusu durum ise, yeterince gelişemeyen ülkelerin iç bütünlüklerini güçlendirmelerini gerekli kılmaktadır. İç bütünlüğü güçlendirebilmek için de, çalışma içerisinde incelendiği gibi, demokratik hukuk devleti kapsamında vatandaşların kanun önünde eşit olmalarının sağlanması; toplum içindeki hak ve özgürlüklerin geliştirilmesine destek olunması; devletin, vatandaşlarının eğitim, sağlık vb. sosyal ihtiyaçlarını karşılaması; vatandaşlarının can ve mal

güvenliğini sağlaması gibi konularda başarılı olması gerekmektedir. Tüm bunlar gerçekleştirilirken de, çalışma içinde de vurgulandığı gibi, küresel güçlerin kendi çıkarları gereği uygulamaya çalıştıkları etnik ve dini ayrımcılık konusundaki oyunlarına da dikkat etmelidir.

Yine, yeterince gelişmemiş durumda bulunan ulus-devletler, küresel güçlerin baskılarına karşı kendi çıkarlarını koruyabilmek için, bilimsel çalışmalar ışığında tüm güçlerini seferber etmeli; konu içinde incelendiği gibi, dış güçlerin “kültürel emperyalizm” bağlamındaki hamlelerini dikkatle takip etmelidir. Ayrıca çalışma içinde de açıklanmaya çalışıldığı gibi, bağımlılık ilişkileri açısından ulus-devletlerin toplumsal işlevi değerlendirildiğinde, daha fazla dış etkiler sebebiyle ortaya çıkan az gelişmenin en fazla bu ülkelerin en büyük nüfusunu oluşturan dar gelirli vatandaşlarını zor durumda bıraktığı unutulmamalıdır. Vurgulanmaya çalışıldığı gibi, ülke kaynaklarının zayıf olması, az gelişmiş devletlerde yaşayan tüm nüfusu etkilemekte, daha çok da dar gelirli vatandaşların eğitim, sağlık başta olmak üzere sosyal olanaklara erişimini gelişmiş ülke vatandaşlarına oranla zorlaştırmaktadır. Bu durumda az gelişmiş ulus-devletlerin, emperyalist devletlerle olan ilişkilerini kendilerini bağımlı kılacak şekilde gerçekleştirmemeleri, ulus-devlet ekonomik, siyasal, sosyal sınırlarını çizerken dikkatli olmaları toplumsal açıdan da işlevseldir.

KAYNAKÇA

- Abeles, M. (1998), *Devletin Antropolojisi*, Nazlı Ökten (Çev.), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Aktan, C. C. (2003), *Değişim Çağında Devlet*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aydoğan, M. (2002), *Avrupa Birliğinin Neresindeyiz (Tanzimattan Gümrük Birliğine)*, (2.Baskı), Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Avar, B. (2010), *Hangi Dünya Düzeni*, (11.Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Baylis, J., Smith, S. (2005), *The Globalization of World Politics*, (3.Baskı), Oxford University, New York.
- Bauman, Z. (2007), *Modernite ve Holocaust*, Süha Sertabiboğlu, (Çev.), Can Matbaacılık, İstanbul.
- Buzan, B., Little R. (2000), *International Systems in World History*, Oxford University, New York.
- Chatterjee, P. (1996), *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, Sami Oğuz (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, N. (2003), *Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi*, (2.Baskı). Ali Çakıroğlu, Tuncay Birkan (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Daver, B. (1993), *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Duben, A. (1994), *İnsan Hakları ve Demokratikleşme*, Kent Basımevi, İstanbul.

- El-kılanî, M. A. (1994), *Ulus'tan Ümmet'e geçiş*, Murat Serdaroğlu (Çev.), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Ercan, F. (1996), *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, Sarmal, İstanbul.
- Erkan, H. (1993), *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Eroğul, C. (1991), *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Eroğul, C. (1993), *Anatüzeeye Giriş*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Erözden, O. (1997), *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Gündüz, M., Gündüz, F. (2007), *Yurttaşlık Bilinci*, (3.Baskı), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Güzel, M.Ş. (1995), *Devlet-Ulus*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Hay, C., Lister, M., Marsh, D. (2006), *The State Theories and Issues*, Palgrave Macmillan, New York.
- Hobsbawm, E. (2008), *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*, Osman, Akınbay (Çev.), Agora, İstanbul.
- Keyder, Ç. (1999), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, (5.Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kılıçbay, M. A. (1996), *Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Köker, L. (2007), “*Modern Hukuk Devleti Anlayışının Eleştirisi Bağlamında Neumann ve Habermas*”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 110, s.36 - 47.
- Loomba, A. (2000), *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, Mehmet Küçük (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Marshall, T. H., Bottomore, T. (2006), *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ayhan Kaya (Çev.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Morgenthau, H.J., Thompson, K.W., Clinton, D. (2006), “*Politics Among Nations The Struggle for Power and Peace*”, (7.Baskı), McGrawHill.
- Nye, j.S. (2009), *Understanding, International Conflicts*, (7.Baskı), Pearson Longman.
- Sasaki, M. (2004), “*Globalization and National Society in Japan*, *International Journal of Japanese Sociology*”, 13,http://c-faculty.chuo-u.ac.jp/~mikenix1/jms/articles_academic/Sasaki-lobalization_National_ID_Japan%20.pdf, 10.02.2013, s.69 -87.
- Özbek, S. (2003), *İdeoloji Kuramları*, (2.Baskı), Bulut Yayınları, İstanbul.
- Somel, C. (2002), “*Azgelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme*”, *Doğu Batı Dergisi, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları*, Sayı: 18, s.14 - 150.
- Tomlinson, J. (1999), *Kültürel Emperyalizm Eleştirel Bir Bakış*, Emrehan Zeybekoğlu (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- UNDP (United Nations Development Programme) Türkiye Aylık Haber Bülteni. (2009), “Dengesiz İlerleme ve Eşitsizlik Devam Ediyor”, Özel Sayı, Ekim 2009, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2172>, 24.05.2013.
- Williams, R. (1983), *Culture and Society: 1780 – 1950*, Columbia University, New York.
- Van Het Hof, S.D. (2006), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Editör: Memet Zencirkıran, Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi, Nova Basın Yayın Dağıtım, Ankara.
- Vatandaş, C. (2006), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Editör: Memet Zencirkıran, Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi, Nova Basın Yayın Dağıtım, Ankara.
- Wallerstein, I. (2000), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, Tuncay Birkan (Çev.), Metis, İstanbul, (Özgün eser 1999 tarihlidir).
- Yerasimos, S. (2001), *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, (7.Baskı), Belge Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A. (1994), *Etnik Ayrımcılık, Türkiye, İngiltere, Fransa, İspanya*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Yuvalı, A. (2010), “*Etnik Kimlik ve Milli Kültür Meselesi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi /Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan Özel Sayısı Ocak 2010, <http://sablonsdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/bkOzelSayi.pdf>, 15.02.2013, s.46 – 53.